

Читати – це ще нічого не означає. Що читати і як розуміти прочитане – ось у чому головна справа.

К. Ушинський

Реалії сьогодення засвідчують відсутність інтересу до читання, загальне зниження рівня читацької культури, пріоритет аудіовізуальних засобів отримання інформації. Серед проблем шкільної літературної освіти ключове місце посідає формування **вдумливого учня-читача**.

Важливість цього питання відображено в державних документах у галузі освіти, зокрема в Концепції літературної освіти в 11-річній школі **головною метою** визнано «виховання творчого читача із самостійним критичним мисленням, формування гуманістичного світогляду, загальної культури, естетичних шляхів особистості». Реалізація такого завдання можлива лише за умови системного підходу до літературної освіти школярів у процесі індивідуальної читацької діяльності, на уроках, в позакласній та науково-дослідницькій роботі. Графічні ж організатори сприяють розвитку критичного самостійного мислення, необхідного як у процесі навчання, так і подальшої життєдіяльності. Саме цим обумовлюється **вибір та актуальність** теми «Формування компетентного учня-читача у системі літературної освіти шляхом використання графічних організаторів».

Об'єктом досвіду є формування компетентного учня-читача.

Предметом досвіду виступають графічні організатори як засіб активізації розумової діяльності в процесі формування учня-читача в системі літературної освіти.

Новизна досвіду полягає у використанні графічних організаторів для формування компетентного учня - читача, тобто людини із високим рівнем мотивації своїх цілей та готовності до їхньої реалізації у життєвій практиці засобом кваліфікованого читання.

Понятійний апарат, пов'язаний з проблемою читання, та шляхи формування учня-читача проаналізували у **наукових працях** вчені О. Потебня, О. Білецький, М. Бахтін В. Біблер, І. Ільїн, В. Асмус Г.-Г. Гадамер, І. Єсаулов,. Вони наголошували на проблемі взаємодії автора та читача, а також проаналізували особливості процесу сприймання художнього твору.

Методичним підґрунтям для вироблення власної методики формування учня-читача на уроці української літератури стали праці педагогів та психологів (І.Огієнко, Б.Степанишин, Є.Пасічник, В.Борєєв, Ю.Лотман, М.Рубакін, Н.Чепелєва, Г. Токмань).

Вивчення теоретичних основ окресленої проблеми, практична апробація її концептуальних положень дозволили створити **модель** формування компетентного учня-читача (див. дод. 1) та розробити **алгоритм** реалізації науково-методичної проблеми (див. дод. 2).

Працюючи над реалізацією окреслених завдань, свою роль убачаю перш за все в тому, щоб на всіх етапах літературної освіти **«дати імпульс до думання»**, тобто *створити умови*, які б спонукали учнів до ефективного читання, усвідомленої і осмисленої саморегуляції читацької діяльності та її саморозвитку:

- організовую діяльність учня-читача, спрямовану на осмислення глибинних пластів художнього твору через розуміння його підтексту та образного слова шляхом використання графічних організаторів;

- спонукаю школярів вести уявний діалог із текстом та його автором;

- ставлю дитину перед вибором у межевій ситуації, у якій перебувають герої твору, а в майбутньому може опинитися вона, та допомагаю зробити його на користь добра.

- пропоную творчо переосмислити отримані знання з проекцією на власне життя.

Організовуючи читацьку діяльність, дотримуюся вимог нормативних документів, які ґрунтуються на засадах особистісно зорієнтованого навчання та вибудовані на компетентнісно-діяльнісній основі.

Для формування компетентного учня-читача використовую широкий спектр методичних стратегій, однією з яких є застосування **візуальних або графічних організаторів**: графічного представлення різноманітних розумових процесів.

Процес навчання дітей вміню користуватися графічними організаторами проходить такі **етапи**:

- *відтворення «готових» графічних організаторів у зошитах у супроводі коментарів учителя («Види мистецтва», 5 кл.);*

- *самостійна структуризація текстової інформації (складання таблиць, схем, діаграм) учнями за наданим їм зразком («Спільне та відмінне між Захаром Беркутом та Тугаром Вовком». І. Франко. «Захар Беркут». 7 кл.);*

- *самостійний вибір школярами доцільного типу візуального організатора з подальшою структуризацією текстової інформації («Система персонажів, їхній моральний вибір». Л. Костенко. «Маруся Чурай», 11 кл.).*

Графічні організатори, які використовую у своїй практичній діяльності, **за формою організації інформації** можна поділити на три групи.

1. Візуальні організатори, які мають конкретну, строго задану форму (*діаграма Венна, концептуальна таблиця, М-схема*).

2. Графічні організатори з менш заданою формою: пропонується лише певна манера й технічний спосіб створення схеми (*схема-опора, кластер*).

3. Організатори, які дають максимальну свободу учневі при їх створенні (*схеми-малюнки, карта концепції*).

За обсягом зображеного ГО поділяються на **монозображальні** (для вивчення окремих питань) та **полізображальні** (структурний каркас уроку: коло питань під час аналізу твору).

З метою підвищення ефективності використання графічних організаторів практикую проведення школярами дослідницько-пошукової діяльності, яка забезпечує продуктивність праці з художнім текстом та інтелектуальне навантаження.

Практика проведених мною уроків засвідчила, що графічні організатори можуть бути використані на різних **етапах уроку та читання художнього твору**. Свою діяльність на кожному з них можу окреслити так: *навчаю, спрямовую, допомагаю*. Пропоную такі можливі варіанти застосування методичної стратегії під час вивчення поеми Т. Шевченка «Наймичка» у 9-му класі на особистісно-зорієнтованому уроці (*див. дод.3*).

I. Мотиваційний етап (передчитання).

Актуалізація суб'єктного досвіду:

- Монозображальний ГО: асоціативна павутина «Щаслива мати».

II. Цілевизначення та планування (передчитання).

- Полізображальний ГО: планування укладання схеми «Мрія здобути щастя» як кінцевої цілі уроку, у ході якої осмислюватиметься проблемне питання «Чим було життя Ганни: спокутою за крадене щастя чи одвічним подвигом матері?».

III. Вивчення нового матеріалу (читання).

- Монозображальний ГО: робота в парах за схемою «Ганна-мати»;
- Монозображальний ГО: укладання квітки суджень «Мова душі матері» за прологом до поеми з метою діагностики емоційного сприйняття та глибокого осмислення образу героїні.

IV. Рефлексивно - оцінювальний етап (післячитання).

- Монозображальний ГО: діаграма Венна на основі запитання «Як вплинуло материнство на духовний стан Ганни («Наймичка») та Катерини із однойменної поеми?».

Активно використовую проблемне навчання та цілий спектр супровідних методів здобуття знань: метод випадковостей, ситуативний, банк ідей, дидактичні ігри. При цьому урок виглядає як логічна послідовність навчальних проблем, які створюю, вислуховую різні точки зору, виступаю консультантом-помічником у ході їх аналізу учнями, вибору форм та способів фіксації отриманих результатів.

Вибір використаних мною на уроці **методів, прийомів та видів** роботи залежить від етапів уроку та власне самого етапу читання: мотиваційний етап, цілевизначення і планування (передчитання) – евристична бесіда, передбачення, асоціювання; (читання) – творче читання, читання з позначками, діалог з автором, героями, учителем, учнями; рефлексивно-оцінювальний етап (післячитання) – евристичний метод, дослідницький, словесне малювання, дискусія.

Формування компетентного учня-читача продовжується і в позакласній роботі, зокрема під час *проектної діяльності*. Прикладом може слугувати *творчо-інформаційний проект* учнів 9-го класу «Світло любові у житті і творчості Т. Шевченка», результатом роботи над яким став сценарій заходу та однойменна газета із використанням графічних організаторів: афоризми поета узагальнено в схемі-малюнку у формі сонця (див. дод. 4).

Ефективним засобом розвитку читацької компетентності школярів слугує науково-дослідницька діяльність, що проводиться в системі МАН України. Укладання схем, таблиць, діаграм потребує не лише ґрунтовного вивчення наукових джерел, а й здатності чітко, логічно та лаконічно відтворювати результати дослідження. Прикладом такого методичного підходу може слугувати наукове дослідження, проведене моєю ученицею у 2013-2014 рр. на тему «Проблема формування толерантності в українській літературі» (за повістю М. Матіос «Армагедон уже відбувся») (див. дод.5).

Застосування такого методологічного підходу до формування компетентного учня-читача сприяє тому, що підвищується інтерес учнів до здобуття знань, активізуються сприйняття, уява, мислення, творча діяльність. А це вплинуло на підвищення рівня навчальних та особистих досягнень школярів. Як підтвердження – результати моїх вихованців (див. дод. 6).

Працюючи над реалізацією теми «Формування компетентного учня-читача у системі літературної освіти шляхом використання графічних організаторів», презентувала свої надбання на засіданнях шкільного методичного об'єднання, педрадах, на сторінках методичних бюлетенів, під час проведення відкритих уроків, міських та обласних семінарів, науково-практичних конференцій. Стала лауреатом Всеукраїнського конкурсу «Найкращий конспект уроку з позакласного читання сучасної української літератури у 5-9 класах ЗНЗ у 2011-2012 н.р.», міського заочного конкурсу педагогічної майстерності «Методична скарбниця» (2010 р.), міського етапу обласної виставки-ярмарку педагогічної творчості (2014 р.). Активно пропагую свій педагогічний досвід на сторінках фахових періодичних видань: «Дивослово», «Українська мова та література», «Методичні діалоги», «Українська мова та література в школах України» (див. дод. 7).

Отже, запроваджена методика використання графічних організаторів на засадах особистісно зорієнтованого навчання та впровадження компетентнісно-діяльнісного підходу в системі літературної освіти забезпечує комплексний підхід до організації читацької діяльності, у процесі якої відбувається становлення учня-читача, формування читацької компетентності, необхідної для виховання успішної людини.

Література

1. Андреева Я. Ф. Формування в учнів старших класів прийомів діалогічного читання художнього тексту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Я. Ф. Андреева. – К., 2002. – 20 с.
2. Гін А.О. Прийоми педагогічної техніки: Вільний вибір. Відкритість. Діяльність. Зворотній зв'язок. Ідеальність: посібник для вчителів. – 2-ге вид. – доп. – Луганськ. СПД Резников В.С., 2007. – 100 с.
3. Граник Г.Г. та ін. Когда книга учит. – М.: Педагогика, 1988.
5. Державний стандарт базової і повної середньої освіти // Інформ. зб. М-ва освіти і науки України. – 2004. – № 1/2. – С. 5–60.
6. Ісаєва О. Чи буде особистість майбутнього Homo legens // Дивослово. – 2014.- № 4. – С. 2 – 10.

7. Ісаєва О. Діалогічна модель вивчення зарубіжної літератури в школі / О. Ісаєва // Всесвіт. л-ра в серед. навч. закл. України. – 2007. – № 3. – С. 9–10.
8. Концепція літературної освіти в 11-річній загальноосвітній школі // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2010. - № 10. – С. 10-20.
9. Клочек Г. Концепція реформування літературної освіти в середній школі (предмет – українська література) (Коментований варіант) / Г. Клочек // Дивослово. – 2011. – № 10. – С. 4–16.
10. Куцевол О. Як навчити дітей читати? Виховання кваліфікованого читача / О. Куцевол // Всесвітня л-ра та культура в навч. закл. України. – 2001. – № 5. – С. 2–6.
11. Наукові основи методики літератури. Навч.-мет. посібник / За редакцією доктора педагогічних наук, професора Н.Й.Волошиної. – К., 2002. – 344 с. .
12. Організація читацької діяльності школярів на особистісно зорієнтованому уроці української літератури в умовах реалізації Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти : тематичний збірник праць / Упоряд.: А. А. Волосюк; за заг. редакцією М. А. Піддубного. – Рівне : РОППО, 2013. – 64 с.
13. Пасічник Є.А. Методика викладання української літератури в середній навчальних закладах: Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. – К.: Ленвіт, 2000. – С.52-53.
14. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання. – К., 2007. – 144 с.
15. Савченко О. Ключові компетентності – інноваційний результат шкільної освіти / О. Савченко /Рідна школа. – 2011. - № 8,9.
16. Технології розвитку критичного мислення учнів / Кроуфорд А., Саул В., Макістер Д.; Наук. ред., передм. О. І. Пометун. – К.: Вид-во «Плеяди», 2006. – 220с.

17. Токмань Г.Л. Методика викладання української літератури в старшій школі: екзистенціально-діалогічна концепція. – К.: Міленіум, 2002.
18. Токмань Г. Л. Система діалогічного навчання літератури / Г. Л. Токмань // Діалогічне прочитання української літератури : [монографія] / [Г. Токмань, М. Корпанюк, Г. Мазоха та ін.] ; за заг. ред. Г. Токмань. – К., 2007. – С. 306–365.
19. Фасоля А.М., Гаврилюк О.В. Особистісно зорієнтоване навчання: сутність, основи, технології: Курс лекцій для слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. – Рівне: „Юлат”, 2008. – 132 с.
20. Фасоля А. Компетентісно зорієнтоване навчання на уроках української літератури: проблеми становлення // Дивослово. – 2012.- № 9. – С. 2 – 6.
21. Фурсова Л. Від літературної компетенції до життєвої компетентності // Українська мова та література в середніх школах, гімназіях, ліцеях. – 2005.- № 9. – С. 2 – 6.
22. Чепелева Н. Технології читання. – К.: Плавник, 2004. Шуляр В. Методика сучасного уроку української літератури //Бібліотечка «Дивослова». – 2010.- № 3. – С. 6 – 14.
23. Шуляр В. Компетентний випускник-читач: модель, система компетенцій, критерії оцінювання //Дивослово. – 2011.- № 9. – С. 2 – 5.